

ADİL YARGILANMA HAKKI ÇERÇEVESİNDE İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA İVEDİ YARGILAMA USULÜ

*Summary Procedure in Administrative Justice Law
within the Scope of the Right to A Fair Trial*

Tevfik Burak ERGÜN*

Öz

Adil yargılanma hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde ve 1982 Anayasası'nın 36. maddesinde yer alan bir temel haktır. Bu sebeple de hukuk alanına getirilen düzenlemelerin, adil yargılanma hakkının gereklerini gözetmesi gerekmektedir. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'na, 18.06.2014 tarihli ve 6545 sayılı "Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile getirilen değişikliklerle, idari yargılama hukukundaki genel yargılama usulünden farklı olarak bazı usul kuralları (ivedi yargılama usulü) getirilmiştir. Bu değişiklikler ile belirli

* Avukat, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, tevfikburakergun@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9862-2742.

Makale Gönderim Tarihi/Received: 15.04.2021.

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 28.05.2021.

Atıf/Citation: Ergün, Tevfik Burak. "Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde İdari Yargılama Hukukunda İvedi Yargılama Usulü." *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 3, no. 1 (2021): 192-223.

"Bu eser, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License."

konulardaki davalar için; üst makamlara başvuru yolunun kapatılması, yargılama sürelerinin kısaltılması, dilekçelerin teatisi aşamasının daraltılması, yürütmenin durdurulması talepleri hakkında verilen kararlara karşı başvuru yolunun bulunmaması, istinaf kanun yoluna başvurulamaması, Danıştay'ın temyiz aşamasında esas incelemesi yapabilmesi, temyiz sonucunda verilen kararların kesin olması gibi pek çok yenilik öngörülmüştür. Getirilen yeniliklerin, adil yargılanma hakkına etkileri ise incelemeye muhtaç bir konudur.

Anahtar Kelimeler: İdari Rejim, Adil Yargılanma Hakkı, Makul Sürede Yargılanma, Hak Arama Özgürlüğü, İvedi Yargılama Usulü.

Abstract

The right to a fair trial is a fundamental right included in article 6 of the European Convention on Human Rights and article 36 of the 1982 Constitution. For this reason, the regulations introduced in the field of law should take into account the requirements of the right to a fair trial. With the amendments introduced to the Administrative Trial Procedure Law No. 2577, with the " Law on the Amendment of the Turkish Penal Code and Certain Laws " dated 18.06.2014 and numbered 6545, some procedural rules (Immediate Trial Procedure) different from the general trial procedure in the administrative procedure has been brought. With these changes, for lawsuits on certain issues; many innovations such as the closure of the application to higher authorities, shortening the trial periods, narrowing the stage of the exchange of petitions, the absence of a remedy against the decisions made on the request for suspension of execution, the failure to apply to the appeal legal remedy, the fact that the Council of State can make a fundamental examination during the appeal stage, and the final

decisions made as a result of the appeal are foreseen. The possible effects of these innovations to emerge on the right to a fair trial is an issue that needs to be examined.

Keywords: Administrative Regime, Right to a Fair Trial, Trial within a Reasonable Time, Freedom to Seek Rights, Immediate Trial Procedure.

GİRİŞ

İdarenin faaliyetlerinin adil olabilmesi için kendisinden bağımsız bir denetim mekanizmasına ihtiyacı vardır. Bu denetleme ihtiyacı, idari rejimin var olmasına neden olmuştur. İdari rejim; idarenin faaliyetlerinin, kişilerin kendi arasındaki ilişkilere uygulanan özel hukuk hükümlerinden farklı usul ve esasları bulunan ve diğer hukuk branşlarından bağımsız şekilde düzenlenmiş idare hukuku hükümlerinin uygulandığı rejimin (sistemin) adıdır.¹ İdari rejim olarak adlandırılan sistemin doğal sonucu olan idari yargılama hukuku ise en geniş anlamıyla idarenin hukukudur.² Ancak bütün ülkelerde bağımsız bir idari rejim bulunmamaktadır. İdari kamusal hizmetler için ayrıca bir hukuki sistem oluşturmayan ülkelerde idari rejim bulunmamaktadır.³ Bu ülkelerde idari kamusal hizmetler, alelade hukuki sistemin yani adli yargının denetimi altındadır.

¹ Dilşat Yılmaz, "İdare Hukuku Ve Özel Hukuk Arasında Yarışma Mı Uzlaşma Mı?," *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, no. 2 (2013): 164.

² Metin Günday, *İdare Hukuku*, 10. Baskı (Ankara: İmaj Yayıncılık, 2011), 3.

³ Süheyp Derbil, *İdare Hukuku*, 5. Baskı (Ankara: Yeni Desen Matbaası, 1959), 93-97.

İdari rejime sahip ülkeler “*icrai idare memleketleri*” olarak adlandırılabilir.⁴ Bu ülkelere örnek olarak Fransa, Türkiye gösterilebilir. İdari rejime sahip olmayan ülkeler de “*adli idare memleketleri*” olarak adlandırılabilir.⁵ Bu ülkelere örnek olarak ise İngiltere, Avustralya gösterilebilir.

İcrai idare memleketlerinde idarenin işlem ve eylemlerinin idari yargının denetime tabi tutulması, idari rejim olarak adlandırılan sistemin doğası gereğidir.⁶ İdari yargılamanın denetimi ile ortaya konulan kararlar ise idari karar olmaktan çıkar ve “*hüküm*” olarak adlandırılır.⁷ Bu hükümlerin ortaya konulabilmesi için genel kurallar ve süreler öngörülmüştür. Bu süreler içerisinde yer alan dava açma sürelerinin hukuki niteliği ise tartışma konusu edilmiş olmasına rağmen günümüzde kabul gören görüş, bu sürelerin hak düşürücü süreler olduğu yönündedir.⁸

Ülkemizde idari yargı alanındaki uyuşmazlıkların çözümü için getirilen temel süreler, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun (İYUK) 7. maddesinin 1. fıkrasında sayılmıştır. Bu düzenlemeye göre özel kanunlarda ayrı süre gösterilmeyen hallerde, vergi mahkemelerinde otuz, Danıştay ve idare

⁴ Derbil, *İdare Hukuku*, 94.

⁵ Derbil, *İdare Hukuku*, 94.

⁶ Turan Yıldırım, Melikşah Yasin, Nur Kaman, Eyüp Özdemir, Gül Üstün ve Özge Tekinsoy Okay, *İdare Hukuku*, 7. Baskı (İstanbul: On iki levha Yayınları, 2018), 625.

⁷ Kemal Gözler, *İdare Hukuku Dersleri*, 18. Baskı (Bursa: Ekin Yayınevi, 2016), 813.

⁸ Gürsel Kaplan, *İdari Yargılama Hukukuna Giriş*, 1. Baskı (Bursa: Ekin Yayınevi, 2018), 177; Gürsel Kaplan, *İdari Yargıda Dava Açma Süreleri*, 3. Baskı (Ankara: Turhan Kitabevi, 2011), 48.

mahkemelerinde altmış günlük dava açma süresi öngörülmüştür. İYUK'da belirlenen genel sürelerle istisna olarak ise 18.06.2014 tarihli ve 6545 sayılı “*Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” ile önemli değişiklikler yapılmıştır.⁹ Bu değişikliklerden birisi de “*ivedi yargılama usulü*”¹⁰ olarak isimlendirilen yeni bir yargılama usulünün getirilmesidir.¹¹ Yapılan değişiklik ile kanun kapsamında yer alan uyuşmazlıklarda, dava açma süresi otuz güne indirilmiştir.¹² Bu düzenleme ile getirilen sürelerin, hak düşürücü niteliği olduğu için bazı durumlarda hak kaybına neden olabileceği açıktır.¹³

İvedi yargılama usulüyle getirilen pek çok düzenleme gibi belirli alanlardaki dava açma sürelerinin kısaltılmasının da adil yargılanma hakkını ihlal edip etmediği incelemeye muhtaç bir konudur. Çünkü dava açma, temyiz yoluna başvurma ve temyize cevap verme sürelerinin kısaltılması, hak arama özgürlüğünün ihlaline sebep olabilecek düzenlemelerdir. Ancak ivedi yargılama usulü kapsamına alınan davaların, özel durumları gereği hızlıca sonuçlandırılması adil yargılanma hakkının ihlal edilmemesi açısından önem arz etmektedir. Bir

⁹ RG. 28.06.2014, S. 29044.

¹⁰ “İvedi yargılama usulü ile belirli davalarda, dava açma süresi, yargılama süreleri, temyiz süresi, yürütmenin durdurulması, dilekçe evresi, kanun yolu gibi konularda olağan yargılama usulünden farklı uygulamalar öngörülmüştür.”, nakleden: Akyılmaz Bahtiyar, Sezginer Murat, Kaya Cemil, *Türk İdari Yargılama Hukuku*, 4. Baskı (Ankara: Savaş Yayınları, 2020), 595.

¹¹ Mine Kasapoğlu Turhan, “İdari Yargıda İvedi Yargılama Usulü,” *Ankara Barosu Dergisi* no. 3 (2015): 186.

¹² Yıldırım, Yasin, Kaman, Özdemir, Üstün ve Tekinsoy Okay, *İdare Hukuku*, 691.

¹³ Gözler, *İdare Hukuku Dersleri*, 833.

taraftan özel durumları gereği hızla sonuçlandırılması gereken dava konuları var iken diğer taraftan ise ivedi yargılama nedeniyle uyuşmazlığın, kişinin hak ve menfaatlerinin gerçeğe uygun araştırılması ve etkili ortaya çıkarılmasının zamansal kısıtlılık (sürat) nedeniyle tehlikeye girme ihtimali bulunmaktadır. Bu sebeple ivedi yargılama usulüyle makul süre içerisinde, adil yargılanma hakkı ihlal edilmeden yargılamanın yapılıp yapılamayacağı tartışmaya açık bir konudur. İşte bu nedenlerle ivedi yargılama usulü ile adil yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediği incelenmeye değer bir konudur. Ancak bu incelemenin gerektiği gibi yapılabilmesi için ilk olarak adil yargılanma hakkının mahiyetini incelememiz gerekmektedir.

I. ADİL YARGILANMA HAKKI

İnsanlar adaletin özde sağlandığı varsayımı ile yetinmemekte, görünüşte de adaletin gerçekleştiğini görmek istemektedir.¹⁴ Toplumun bu talebi dünyadaki hukuk sistemlerini adil yargılanma hakkına kavuşturmuştur. Bu kapsamda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 6. maddesi de adil yargılanma hakkını koruma altına almaktadır.¹⁵

Yapılan başvuruların ve alınan kararların sayısının fazlalığı nedeniyle adil yargılanma hakkı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) nezdinde önemli bir yere sahiptir.¹⁶ Türk

¹⁴ Güney Dinç, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Adil Yargılanma Hakkı*, 1. Baskı (İzmir: İzmir Barosu Yayınları, 2006), 9.

¹⁵ Vitkauskas Dovydas, *Protecting the Right to Fair Trial under the European Convention on Human Rights*, 2. Baskı (Ankara: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2019), 11.

¹⁶ Harris D.J., *Law of the European Convention on Human Rights*, 1. Baskı (Oxford Yayınları, 2013), 203.

Hukuku'nda ise adil yargılanma hakkı, 2001 Anayasa değişikliği ile Anayasa'nın 36. maddesine eklenmiş ve Anayasa'da merkezi rol oynayan bir temel hak olarak yerini almıştır.¹⁷

Adil yargılanma hakkı açısından incelenen temel mesele, mahkemenin nihai kararından daha çok yargılama sürecidir.¹⁸ Yargılama sürecinin herhangi bir aşamasında hukuka aykırı hareket edilirse bu hakkın ihlal edildiğini söyleyebiliriz. Adil yargılanma hakkı, yargılama sürecinin tamamını içerir.¹⁹ Bu sebeple adil yargılanma hakkının ihlal edilmemesi için yargılama süreci boyunca bu hakkın gereklerinin gözetilmesi gerekmektedir. Adalete ulaşılmasında hayati bir öneme sahip olan bu temel hak, bir takım alt başlıklar altında incelenmektedir. Bu alt başlıklara gerek AİHS içeriğinde gerekse ilgili Anayasa Mahkemesi kararlarında rastlamak mümkündür.

AİHS'nin 6. maddesinin genel kuralı koyan 1. fıkrası, adil yargılama kavramını oluşturan ilkelerin bir kısmını açıkça saymıştır. Bunlar: yargılamanın "(a) kanunla kurulan bağımsız ve tarafsız mahkeme önünde, (b) makul sürede, (c) açık/aleni ve (ç) hakkaniyete uygun olarak" yapılmasıdır.²⁰ AİHS'nin 6. maddesi hükmü, hukukun üstünlüğü ilkesini de içeren ve böylece demokratik hukuk devletinin temel gereksinimlerini de

¹⁷ Sibel İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı*, 1. Baskı (Ankara: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, 2018), 1.

¹⁸ Karen Reid, *A Practitioner's Guide to The European Convention on Human Rights*, (London: Sweet & Maxwell, 1998), 50.

¹⁹ İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı*, 2.

²⁰ Serhat Kaşıkara, *Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye*, 1. Baskı (Ankara: Adalet Yayınevi, 2009), 87.

karşılamanın bir hükmüdür.²¹ AİHS'nin 6/1. maddesinin çevirisi ise şöyledir: "Her şahıs gerek medeni hak ve vecibeleriyle ilgili nizalar gerek cezai sahada kendisine karşı serdedilen bir isnadın esası hakkında karar verecek olan, kanuni, müstakil ve tarafsız bir mahkeme tarafından davanın makul bir süre içinde hakkaniyete uygun ve aleni surette dinlenmesini istemek hakkını haizdir".²² Bu metinden de anlaşıldığı gibi adil yargılanma hakkı bir takım alt başlık haklardan oluşan üst çatı hakkıdır. Bu alt başlık haklara örnek olarak mahkemeye erişim ve dava hakkı, hakkaniyete uygun yargılanma hakkı, makul süre içinde yargılanma hakkı, aleni surette yargılanma hakkı verilebilir.²³

Adil yargılanma hakkının kapsadığı haklar, Anayasa'nın çeşitli maddelerinde 2001'den önce de yer almasına rağmen adil yargılanma hakkının Anayasa'da açık bir şekilde sayılması 2001 yılında olmuştur.²⁴ Anayasa'nın 36. maddesinin birinci

²¹ Adem Çelik, *Adil Yargılanma Hakkı*, 1. Baskı (Ankara: Adalet Yayınevi, 2007), 29.

²² Abdullah Çelik, *Adil Yargılanma Hakkı Rehberi*, (Ankara: Kalkan Matbaacılık, 2014), 2.

²³ Çelik, *Adil Yargılanma Hakkı Rehberi*, 3-5.

²⁴ "Adil yargılanma hakkı, 2001 yılında Anayasa'da açıkça yer almasından önce adil yargılanma ilkesinin unsurlarına ilişkin ayrıntılı hükümler Anayasa'nın; 2. maddesinde (hukuk devleti ilkesini düzenleyen), 9. maddesinde (yargı yetkisini düzenleyen), 36. maddesinde (hakları arayabilme özgürlüğünü düzenleyen), 40. maddesinde (insan haklarının korunmasını içeren), 125. maddesinde (yargı yolunu düzenleyen), 138. maddesinde (mahkemelerin bağımsızlığını düzenleyen), 139. maddesinde (yargıçlık teminatını düzenleyen), 140. maddesinde (yargıçlık mesleğini düzenleyen), 141. maddesinde (açık duruşma ile gerekçeli karar ilkelerini düzenleyen), 142. maddesinde (mahkemelerin kuruluşunu düzenleyen) bulunmaktaydı." nakleden: Çiçek Mustafa, "AİHS Işığında Adil Yargılanma Hakkı ve Türk İdari Yargısı," Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (2014): 13-15.

fıkrasında ise bu hak kendisine şu şekilde yer bulmuştur: “Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir”.²⁵ Bu maddeyle güvence altına alınan adil yargılanma hakkı, bir temel hak olmasının ötesinde pek çok temel hak ve özgürlükten etkili bir şekilde yararlanılmasını ve bu hakların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden birisidir.²⁶

Anayasa’daki tanımından da açıkça anlaşılacağı gibi bu hakkın kapsamı sadece adli yargı ile sınırlı değildir. Bu hak idari yargı alanında da korumaya alınmış bir temel haktır.²⁷ Nitekim Anayasa Mahkemesi’nin görüşü de bu yöndedir. Anayasa Mahkemesi, Anayasa’nın 36. maddesinde ve AİHS’nin 6. maddesinde yer verilen güvencelerin, “başvurucunun haklarına zarar verdiği iddia edilen idari bir kararın iptali talebiyle açılan davalara da uygulanacağını” belirterek görüşünü ortaya koymuş ve Selin Mirkelam başvurusunda (Başvuru No: 2013/7472, 07.01.2016), başvurucunun katıldığı sınavda başarısız sayılması işleminin iptali isteminden kaynaklanan idari yargıda cereyan eden yargılamayı da bu hak kapsamında incelenebilecek bir yargılama olarak görmüştür.²⁸ Bunun içindir ki idari yargı alanına getirilen kurallarda da bu hakkın gözetilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde temel haklar arasında özel bir öneme sahip olan bu hakkın ihlal edilmesi söz konusu olacaktır.

²⁵ 1982 Anayasası’na “adil yargılanma hakkı” 03.10.2001 tarihinde 4709 sayılı Kanun’la girmiştir.

²⁶ AYM, E.2014/146, K.2015/31, T.19.03.2015, RG. 13.06.2015, S. 29385.

²⁷ Ayhan Ayşe, “İdari Yargılama Hukukunda İvedi Yargılama Usulü,” Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2019): 36.

²⁸ Mehmet Sadık Yamalı, *Bireysel Başvurudan İdari Yargıya İlişkin İhlal Kararları*, (Ankara: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş, 2016), 81-92.

Bu sebeple 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'na, 18.06.2014 tarihli ve 6545 sayılı "*Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*" ile getirilen değişikliklerde (ivedi yargılama usulü) adil yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediği meselesinin incelenmesi gerekmektedir. Çünkü adil yargılanma hakkının, idari yargı alanındaki belirli uyuşmazlıklara özel olarak getirilen ivedi yargılama usulü ile ciddi ölçüde etkilendiği ortadadır.

II. İVEDİ YARGILAMA USULÜ

A. İvedi Yargılama Usulüyle Getirilen Yenilikler

Mahkemelerde uygulanan yargılama usulleri tek tip olmayıp çeşitlilik arz etmektedir ve bu durum idari yargı alanı için de geçerli olan bir durumdur.²⁹ İdari yargı alanındaki özel yargılama usullerinden birisi de ivedi yargılama usulüdür. İYUK'a eklenen iki maddeyle bazı işlemlerin iptali için açılan davaların hızlı sonuçlanması için farklı bir usule tabi tutulmasına karar verilmiştir.³⁰ 2014 yılında İYUK'da yapılan değişiklikle gelen bu yeniliklerle bazı davalarda; dava açma süresi, yargılama süreleri, temyiz süresi, dilekçe evresi, yürütmenin durdurulması, kanun yolu gibi konularda genel yargılama usulünden farklı yollar kabul edilmiştir.³¹ Eklenen 20/A ve 20/B maddeleri ile yargılama süreleri kısaltılmıştır.³²

²⁹ Ramazan Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku*, 10. Baskı (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018), 408.

³⁰ Yıldırım, Yasin, Kaman, Özdemir, Üstün ve Tekinsoy Okay, *İdare Hukuku*, 730.

³¹ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *İdari Yargılama Hukuku*, 595.

³² Yıldırım, Yasin, Kaman, Özdemir, Üstün ve Tekinsoy Okay, 730.

Bu yeniliklerin benzerleri başka ülkelerde de uygulamaya konulmuştur. Örneğin ülkemizdeki uygulamasına nazaran bazı farklılıklar olsa da ivedi yargılama usulü, Fransız Hukuku'nda 2000 yılında kabul görmüş ve uygulamaya konulmuştur.³³ Ancak Fransız Hukuku'ndaki ivedi yargılama usulü (référé³⁴),

³³ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *İdari Yargılama Hukuku*, 595-597.

³⁴ Code de Justice Administrative (CJA) olarak isimlendirilen Fransız İdari Yargılama Usulü Kodunda, seri yargılama (référé) usulü kapsamında yer alan uyuşmazlıklar; ivedilik durumunun arandığı haller ve ivedilik durumunun aranmadığı haller şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

1- İvedilik şartının arandığı durumlar şunlardır:

- a- Talep olması halinde idari işlemin yürütmesini durduran kararlar,
- b- Temel insan haklarının etkili bir biçimde güvence altına alınmasını amaçlayan kararlar,
- c- Talep olması halinde gerekli önlemlerin alınarak ilgili kişilerin bir davranışta bulunmaya zorlanması şeklinde, koruyucu önlem mahiyetindeki kararlardır.

Bu durumlar istinafa tabi olmayıp, Fransız Danıştay'ı tarafından temyiz kanun yoluyla incelenmektedir. İvedilik koşulunun arandığı durumlarda, uyuşmazlığı çözen yargıç işin esası hakkında karar veremez, geçici nitelikte kararlar verir.

2- İvedilik şartının aranmadığı halde, ivedi yargılama usulüne tabi olan durumlar ise şunlardır:

- a- Yargıç tarafından maddi olaya ilişkin saptama yapılmaksızın, uyuşmazlığa konu olayların saptanması için bir uzmanın veya bilirkişinin atanmasına ilişkin kararlar,
- b- Dava açılmadan önce maddi olayların ayrıntılı biçimde araştırılmasına ilişkin kararlar,
- c- İdareden alacağı olan kişilere dava sonuçlanmadan, davanın bitiminde hükmedilecek olan tazminattan mahsup edilmek koşuluyla alacaklıya ödeme yapılmasını sağlayan kararlardır.

Bu özel durumda ivedi olma koşulu aranmasa bile Fransız yargılama makamları tarafından ivedi yargılama usulü kuralları uygulanmakta, uyuşmazlık bu usule göre çözülmektedir. (Ayhan, "İdari Yargılama Hukukunda İvedi Yargılama Usulü," 44, 45).

uyuşmazlığın esasına yönelik düzenlemeler içermemektedir.³⁵ Bunun yerine, dava süreci içerisinde alınması gereken tedbirlerin etkili bir şekilde alınmasını sağlamaya yönelik düzenlemeler içermektedir.

Fransız Hukuku'ndaki ivedi yargılama usulünde yer alan düzenlemeler ile hakim, idarenin "temel özgürlükleri açıkça kanuna aykırı olarak ve ağır biçimde ihlal" ettiği acil durumlarda kısa zaman içerisinde karar verebilmektedir. Bu kapsamda Fransız Hukuku'ndaki ivedi yargılama usulünün, yürütmenin durdurulması kararının bile beklenemeyecek nitelikte olan durumlar için öngörülmüş olan bir düzenleme olduğu söylenebilir.³⁶

Türk Hukuku'ndaki ivedi yargılama usulü ise kanunla belirlenen dava konularında (ekonomik ağırlıklı bazı uyuşmazlıklar) esas hakkındaki süreç ile ilgili düzenlemeleri içermektedir. Bu düzenlemeler ile kesin yargı kararının bir an önce elde edilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda ülkemizde yer alan ivedi yargılama usulünün, Fransa'daki ivedi yargılama usulünün birebir aynısının olmadığı söylenebilir.³⁷ Diğer bir deyişle çalışmamızın konusu olan Türk İdari Yargılama Hukuku'ndaki ivedi yargılama usulü, benzeri Fransız Hukuku'nda da yer alsa bile aralarında önemli farklar bulunduğu için ülkemize has olan bir düzenlemedir.

³⁵ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *İdari Yargılama Hukuku*, 597, 598.

³⁶ Özge Cansu Çelikhan, "İvedi Yargılama Usulünün Adalete Ulaşma Hakkının Unsurları Bakımından Değerlendirilmesi," Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2020): 6-9.

³⁷ Nazile İrem Yeşilyurt, "İdari Yargıda Yürütmenin Durdurulması ve İvedi Yargılama: Hukuka Sermayeye Koşut Hız Ayarı," *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 70, no. 2 (2015): 405-406.

Türk İdari Yargılama Hukuku'ndaki ivedi yargılama usulü, adından da anlaşılacağı gibi hızlandırılmış bir yargılama usulüdür.³⁸ İYUK'un 20/A maddesinde, ivedi yargılama usulünün uygulanacağı uyuşmazlıklar tahdidi olarak sayılmıştır. Buna göre ivedi yargılama usulü sadece aşağıda sayılan işlemlerden doğan uyuşmazlıklar hakkında uygulanır³⁹:

“ a) İhaleden yasaklama kararları hariç ihale işlemleri,

b) Acele kamulaştırma işlemleri,

c) Özelleştirme Yüksek Kurulu kararları,

d) 12/3/1982 tarihli ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu uyarınca yapılan satış, tahsis ve kiralama işlemleri,

e) 9/8/1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu uyarınca, idari yaptırım kararları hariç çevresel etki değerlendirmesi sonucu alınan kararlar,

f) 16/5/2012 tarihli ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun uyarınca alınan Cumhurbaşkanı Kararları.⁴⁰ ”

Yukarıda sayılan altı konuda dava açma süresi, genel dava açma süresinden ayrı olarak otuz gün olarak düzenlenmiştir.⁴¹ Belirlenen bu alanlardaki uyuşmazlıklarda, İYUK'un 11. maddesi de uygulanmayacağı için idareye itiraz da mümkün

³⁸ Kaplan, *İdari Yargılama Hukukuna Giriş*, 510.

³⁹ Yakup Gönen, *Türk İdari Yargılama Usulü Hukuku*, 1. Baskı (Ankara: Metin Yayınları, 2014), 108.

⁴⁰ 02.07.2018 tarihinde 703 sayılı KHK ile Bakanlar Kurulu'na ait olan söz konusu karar alma yetkisi Cumhurbaşkanı'na verilmiştir.

⁴¹ Hüseyin Bilgin, *İdari Davalar ve Çözüm Yolları*, 1. Baskı (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018), 357.

değildir.⁴² Yargılamanın hızlandırılması için getirilen değişikliklerin tamamı ise şunlardır⁴³:

a) İYUK'ta yer alan üst makamlara başvuru düzenlemesi ivedi yargılama usulünde uygulanmamaktadır. Bireylerin doğrudan dava açması gerekmektedir.

b) Kanunda sayılan idari işlemlerden kaynaklanan davaların otuz gün olarak belirlenen özel süre içinde açılması gerekmektedir.

c) Dava açıldıktan sonra mahkemeler tarafından dava dilekçesinin ilk incelemesinin yedi gün içinde yapılması gerekmektedir.

d) Dava dilekçesi davalı idareye tebliğ edildikten sonra on beş gün içerisinde savunma yapılması gerekmekte olup, savunma süresi sadece bir kereliğine ve en çok on beş güne kadar uzatılabilmektedir. Savunma verilmez ise veya savunma süresi geçerse dosya tekemmül etmektedir.

e) Yürütmenin durdurulması talebi hakkında verilen kabul ya da ret kararlarına karşı yargı yolu kapalıdır.

f) Dosya tekemmül ettikten sonra bir ay içinde karar verilmesi gerekmektedir. Duruşmalar, bilirkişi incelemeleri, keşifler, ara kararlar mahkemelerce ivedilikle tamamlanır.

g) Dosya hakkındaki nihai kararlara karşı istinaf yoluna gidilemez ancak temyiz yoluna gidilebilir ve temyiz süresi on beş gündür.

h) Temyiz dilekçelerinin ilk inceleme süresi üç gündür.

⁴² Yıldırım, Yasin, Kaman, Özdemir, Üstün ve Tekinsoy Okay, *İdare Hukuku*, 731.

⁴³ Yıldırım, Yasin, Kaman, Özdemir, Üstün ve Tekinsoy Okay, *İdare Hukuku*, 731; Ayhan, "İdari Yargılama Hukukunda İvedi Yargılama Usulü," 41, 42.

1) Temyiz dilekçeleri karşı tarafa tebliğ edildikten sonra dilekçeye on beş gün içinde cevap verilmesi gerekmektedir.

i) Temyiz aşamasında maddi vakıalardaki bilgi yeterli bulunursa, temyize konu nihai kararda bulunan maddi yanlışlıklar düzeltilebilirse, temyiz istemi hukuki konulardaysa, Danıştay dosyanın esasıyla ilgili karar verebilir. Dosyalardaki bilgiler ve belgeler eksik ise Danıştay kendisi inceleme yapabilir ve dosyanın esası hakkında yeni bir karar verebilir. İlk inceleme konusundaki temyiz istemlerinde eğer temyiz başvurusu hukuka uygunsa, Danıştay dosya hakkında esas incelemesi yapmaz, temyize konu kararı bozar ve dosyayı ilgili yargı yerine gönderir.

j) Danıştay temyiz başvurusu hakkında iki ay içinde karar verir ve verilen karar bir ay içinde yazılarak ilgililere tebliğ edilir.

k) Temyiz başvurusu sonucunda verilen Danıştay kararları kesindir. İlk derece yargı makamlarının önceki kararlarında ısrar etme yetkisi yoktur.

Sonuç olarak; ivedi yargılama usulüne tabi olan konularda, dava süreci kanunen toplamda altı aylık bir süreye tabi olup bu süre içerisinde karar kesinleşmektedir.⁴⁴ Bu değişiklikler ile belirli alanlardaki yargılama süreçlerinin bir an önce tamamlanması ve nihayete erdirilmesi amaçlanmıştır.

İvedi yargılama usulü ile belirlenen alanlardaki uyuşmazlıkların, sadece iptal davalarının mı yoksa tam yargı davalarının da mı kanun kapsamına alındığına dair bir belirsizlik vardır. Kanun metni incelendiğinde ise anılan alanlardaki hem iptal hem de tam yargı davalarının kanun

⁴⁴ Ayhan, "İdari Yargılama Hukukunda İvedi Yargılama Usulü," 32.

kapsamında olduğu görülecektir.⁴⁵ Ancak uygulamada sadece iptal davaları için ivedi yargılama usulü kabul edilmektedir.⁴⁶

B. İvedi Yargılama Usulünün Gerekliliği ve Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Değerlendirilmesi

İvedi yargılama usulüyle; dava açma süresi kısaltılmış, idari başvuru imkânı kaldırılmış, ilk inceleme ve tebliğ süreleri yedi güne indirilmiş, savunma süreleri kısaltılmış, yürütmenin durdurulması kararına itiraz kaldırılmış, karar verme süresi getirilmiş, istinaf yolu kapatılmış, temyiz süreci hızlandırılmıştır.⁴⁷ Yapılan bu değişikliklerin adil yargılanma hakkını (mahkemeye erişim hakkını ve hakkaniyete uygun yargılanma hakkını) ve özellikle de bu hakkın alt başlıklarından olan makul sürede yargılanma hakkını ciddi ölçüde etkilediği ortadadır. Ancak ivedi yargılama usulüyle getirilen düzenlemelerin, adil yargılanma hakkının ihlaline sebep verecek düzeyde olup olmadığı ve bunların dışında bu düzenlemelerin gerekli olup olmadığı meseleleri ayrıca incelenmesi gereken konulardır.

İvedi yargılama usulüyle getirilen değişikliklerin gerekli olup olmadığı meselesi açısından konuyu ele alırsak, bu düzenlemelerin belirli alanlar için özel olarak hazırlanmış yenilikler olduğu ve bir ihtiyacın ürünü oldukları ortadadır. Bu belirli alanlar ise ekonomik anlamda önemi olan ve yargılamanın hızlı yapılması gereken alanlardır. Bu alanlarda yargılamanın gecikmesi aslında ciddi ekonomik kayıplara ve aynı zamanda

⁴⁵ Kasapoğlu Turhan, "İdari Yargıda İvedi Yargılama Usulü," 191.

⁴⁶ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *İdari Yargılama Hukuku*, 598.

⁴⁷ Ramazan Çağlayan, "Fransız ve Türk İdari Yargılama Hukuklarında İvedi Yargılama Usulü," *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 18, no. 3-4 (2014): 15-17.

adil yargılanma hakkının ihlaline sebebiyet verebilecektir. Bu sebeplerle kanaatimizce, ivedi yargılama usulü ile belirli alanlardaki hızlı yargılama yapılması ihtiyacının giderildiği ve bu düzenlemelerin belirli alanlar için gerekli olduğu söylenebilir.

Adil yargılanma hakkının alt başlıklarından olan mahkemeye erişim hakkı⁴⁸ ve hakkaniyete uygun yargılanma hakkı bakımından ivedi yargılama usulü ele alınırsa, yapılan değişiklikler arasında yer alan yargılama sürelerinin kısaltılmasının, cevaba cevap (replik) ile ikinci cevap (düplik) aşamalarının ortadan kaldırılmasının, istinaf kanun yolunun öngörülmemiş olmasının, yürütmenin durdurulması hakkındaki kararlara karşı itiraz yolunun kapalı olmasının mahkemeye erişim ve hakkaniyete uygun yargılanma haklarını ciddi ölçüde etkilediği ortadadır. Ancak bu değişikliklerin bu temel hakların ihlali anlamına gelebilecek düzenlemeler olduğunu düşünmemekteyiz. Çünkü ivedi yargılama usulü içerisinde getirilen bu değişiklikler irdelendiğinde istinaf kanun yolu öngörülmemiş olmasına rağmen temyiz incelemesi bulunmakta, yargılama süreleri kısaltılmış ve cevaba cevap (replik) ile ikinci cevap (düplik) aşamaları ortadan kaldırılmış olmasına rağmen bu durum tek başına mahkemeye erişimi ve hakkaniyete uygun yargılanmayı engelleyebilecek seviyede bulunmamakta ve yürütmenin durdurulması hakkındaki kararlara karşı itiraz yolunun bulunmamasının, ivedi yargılama

⁴⁸ Adil yargılanma hakkının alt başlıkları arasında yer alan mahkemeye erişim hakkı hakkında detaylı bilgi için bkz. Ergun Muhammed Kürşad, "Türk Anayasa Hukukunda Mahkemeye Erişim Hakkı," Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2020): 41-51.

usulünde yargılamanın kısa süre içerisinde nihayete erdirilmek üzere kurgulanmış olması sebepleriyle bu değişikliklerin mahkemeye erişim ve hakkaniyete uygun yargılanma haklarını ihlal ettiğini düşünmemekteyiz.⁴⁹ Bunların dışında ivedi yargılama usulü ile getirilen, cevaba cevap (replik) ile ikinci cevap (düplik) aşamalarının ortadan kaldırılması ve yargılama sürelerinin kısaltılması sonucunda oluşan boşluğun ise idari yargıda yer alan re'sen araştırma ilkesiyle giderilebileceğini düşünmekteyiz.⁵⁰ Çünkü bu ilke gereğince hakim, tarafların sunduğu bilgi ve belgelerin ötesinde uyuşmazlığın çözümü için kendiliğinden harekete geçecek ve ivedi yargılama usulü ile öngörülen yenilikler içerisinde yargılamayı tamamlayabilecektir. Bu sebeplerle kanaatimizce, ivedi yargılama usulüyle getirilen düzenlemeler adil yargılanma hakkının alt başlık haklarından olan mahkemeye erişim ve hakkaniyete uygun yargılanma haklarını ihlal etmemektedir.

İvedi yargılama usulüyle getirilen düzenlemeler ile adil yargılanma hakkının alt başlık haklarından olan makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediği sorunsalı ise ayrıca fikir beyan edilebilecek bir konudur. Çünkü ivedi yargılama usulüyle makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediği meselesi, özellikle yargılama sürelerinin kısaltılmış olması sebebiyle tartışmalı bir konudur. Bu sebeple ivedi yargılama usulü ile adil yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediğinin ortaya koyulabilmesi için makul süre kavramının incelenmesinde fayda bulunmaktadır.

⁴⁹ Benzer yöndeki değerlendirmeler için bkz. Çelikhan, "İvedi Yargılama," 85-131.

⁵⁰ Benzer yöndeki görüş için bkz. Çelikhan, "İvedi Yargılama Usulünün Adalet Ulaşma Hakkının Unsurları Bakımından Değerlendirilmesi," 135.

III. ADİL YARGILANMA HAKKI ÇERÇEVESİNDE MAKUL SÜRE

A. Makul Süre Kavramı

Adil yargılanma hakkının alt başlık haklarından birisi de makul sürede yargılanma hakkıdır. Yargıya başvuranlar için belirlilik/kesinlik sağlamaya yönelik bir usul güvencesi olan “makul süre” koşulu neredeyse bütün çağdaş hukuk düzenleri tarafından adaletin olmazsa olmazlarından biri olarak görülmüştür.⁵¹ AİHS'nin 6. maddesinin 1. fıkrasında yer alan makul sürede yargılanma hakkı, hem medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin uyuşmazlıkların hem de suç isnadının karara bağlanması açısından geçerlidir.⁵² Makul süre güvencesinin var olmasının sebebi, yargılamanın taraflarını aşırı usuli gecikmelerden korumaktır.⁵³

Makul süre, hem yargılama faaliyetinin süresini hem de icra edilebilir bir hükmün elde edilmesine kadar geçen süreyi işaret etmektedir.⁵⁴ Makul sürede yargılamaya ilişkin devletlere yüklenen görevin amacı, AİHM tarafından (10.11.1969 tarihli Stögmüller-Avusturya Kararının par.5, karar bölümü) şöyle açıklanmaktadır: “Bütün hak arayanlar için geçerli olan bu hükmün amacı, bu kişileri yargılama işlemlerinin sürüncemede kalmasına karşı korumak; özellikle ceza davalarında, suçlanan kişinin, uzun süre

⁵¹ Müslüm Akıncı, *İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı*, 1. Baskı (Ankara: Turhan Kitabevi, 2008), 270.

⁵² Vitkauskas Dovydas, *Protecting the Right to Fair Trial under the European Convention on Human Rights*, 117.

⁵³ Harris D.J, *Law of the European Convention on Human Rights*, 281.

⁵⁴ Başar Mükerrerem Onur, *Makul Sürede Yargılanma Hakkı*, 1. Baskı (İstanbul: On iki levha Yayıncılık, 2011), 103.

davasının nasıl sonuçlanacağı endişesi ile yaşamasını önlemektir".⁵⁵ Devletin buradaki temel görevi, yargılama sürecinin adaletin gerektirdiği makul süre içerisinde gerçekleştirilmesini sağlayabilmektir. Bu kapsamda yargılama sürecinde çabukluk, adaletin sağlanabilmesinin önemli gereklerinden birisi olarak kabul edilmektedir.⁵⁶ Bunun için de temelde arzu edilen yargılamanın kısa sürede nihayete erdirilmesi olacaktır. Ancak geçen bu sürenin uzun olmaması kadar gereğinden daha kısa da olmaması gerekmektedir. Davalardaki makul sürenin hesaplanması ise ayrıca değerlendirilmesi gereken bir konudur. Her olayın kendine özgü farklılıkları olduğu için yargılama süresinin makul olup olmadığı davanın mahiyeti özelinde değerlendirilmelidir. Makul sürenin kapsamına dair tespit edilmiş mutlak bir süre yoktur. Çünkü her davanın kendi dinamikleri ile incelenmesi gerekmektedir. Davaların özelliklerine göre makul sürenin aşıp aşılmadığı incelenmelidir.

Makul süreyi belirlerken kullanılan ölçütlerin hiçbirisi tek başına belirleyici değildir. Bu ölçütlerin etkisi belirlenmeli ve buna göre toplam etkisi değerlendirilmelidir. Örneğin, yargı sistemine atfedilebilecek belirli bazı gecikmeler makul görünse de bütün gecikme dönemleri birlikte değerlendirildiğinde yargılama süresi makul bulunmayabilmektedir.⁵⁷ Bunun haricinde Anayasa Mahkemesi'ne göre; "*davanın karmaşıklığı, yargılamanın kaç dereceli olduğu, tarafların ve ilgili makamların yargılama sürecindeki tutumu ve başvuruçunun davanın hızla*

⁵⁵ Osman Doğru, "İnsan Hakları Kararlar Derlemesi," 83-90.

⁵⁶ Akıncı, *İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı*, 271.

⁵⁷ İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı*, 270.

sonuçlandırılmasındaki menfaatinin niteliği” gibi hususlar bir davanın süresinin makul olup olmadığının tespitinde göz önünde bulundurulması gereken kriterlerdir.⁵⁸ Yargılamada geçen sürenin ne derece adil olduğunu belirleyebilmek için ise AİHM başlıca dört kriter belirlemiştir.⁵⁹ Bunlar:

Uyuşmazlık konusunun niteliği (karışıklığı),

Başvurucunun tutumu,

Yetkili otoritelerin tutumu ve akla uygunluğu,

Başvurucunun tehlikede/yitirilecek olan menfaatinin-hakkının hayatiyetidir.

Bu temel kriterlere göre AİHM geçen sürenin makul olup olmadığını incelemektedir.⁶⁰

B. İvedi Yargılama Usulü Özelinde Makul Süre

İdari yargıda dava açma süresinin işlemeye başlaması bireysel ve düzenleyici işlemler bakımından farklılıklar gösterir.⁶¹ İYUK’un 11. maddesi hükümlerine göre, bireysel işlemler bakımından idari davalarda makul sürenin başlangıcı ve sonu ilgisinin idari makamlara başvuru tarihinden itibaren işlemeye başlayıp, yargı yerinde hükmün kesinleşmesine kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır. İlgililer tarafından idari

⁵⁸ İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı*, 283.

⁵⁹ Akıncı, *İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı*, 272; Ali Osman Kaynak, “Uluslararası Sözleşmeler Işığında ‘Adil Yargılanma Hakkı’ ve İç Hukukumuzla Karşılaştırması,” 124; Hakan Pekcanitez, “Medenî Yargıda Adil Yargılanma Hakkı,” 42.

⁶⁰ Kaşıkara, *Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye*, 171.

⁶¹ Kaplan, *İdari Yargılama Hukukuna Giriş*, 184.

dava açılmadan önce; idari işlemin geri alınması, kaldırılması, değiştirilmesi veya yeni bir işlem yapılması üst makamdan, üst makam yoksa işlemi yapmış olan makamdan, idari dava açma süresi içinde istenebilir ve bu başvurma, işlemeye başlamış olan idari dava açma süresini durdurur. Bu başvuru şartındaki amaç, idare ile kişi arasındaki anlaşmazlığın dava açılmadan çözüme kavuşturulmasıdır. Ancak buradaki en önemli hususlardan birisi başvurunun yetkili makama yapılmış olmasıdır.⁶² Yanlış makama yapılacak başvuru yargılama sürecini uzatacaktır. İvedi yargılama usulünde ise bu şekilde bir idari başvuru, dava açma süresini durdurmamaktadır. Bu sebeple de ivedi yargılama usulünde İYUK'un 11. maddesi hükümleri uygulanmayacağı için idareye yapılan itiraz, diğer işlemlerdeki gibi dava açma süresini durdurmaz.⁶³ Bu düzenleme ile amaçlanan yargılama işleminin bir an önce başlaması ve sürecin daha hızlı ilerlemesini sağlayabilmektir.

İvedi yargılama usulüyle idareye başvuru şartının kaldırılmış olmasının dışında bu düzenlemeler ile belirli alanlardaki dava açma süresinin otuz güne indirilmesi, cevap dilekçesi verme süresinin on beş güne çekilmesi, yerel mahkemenin bir ay içerisinde karar vermesinin gerekmesi, temyize başvuru süresinin on beş güne çekilmesi ve temyiz makamı olarak Danıştay'ın iki ay içerisinde karar vermesinin gerekmesi ivedi yargılama usulü ile makul sürede yargılanma hakkının ciddi ölçüde etkilendiği diğer önemli düzenlemelerdir. Bu düzenlemeler irdelendiğinde ise kanaatimizce, ivedi yargılama usulüyle makul sürede yargılanma hakkının ihlali anlamına gelebilecek değişikliklere yer verilmediği

⁶² Turgut Tan, *İdare Hukuku*, 8. Baskı (Ankara: Turhan Kitabevi, 2016), 824.

⁶³ Yıldırım, Yasin, Kaman, Özdemir, Üstün ve Tekinsoy Okay, *İdare Hukuku*, 731.

görülebilecektir. Çünkü bu düzenlemeler aracılığıyla getirilen süreler ile bazı özel öneme sahip olan alanlardaki yargılamanın hızlandırılması amaçlanmıştır. Bu belirli alanlara has olan hızlandırılmış yargılama modelinde yer alan süreler, tek başına makul sürede yargılanma hakkının ihlaline sebebiyet verebilecek düzeyde olmadığından, ivedi yargılama usulüyle makul sürede yargılanma hakkı ihlal edilmemektedir. Ancak ivedi yargılama usulüyle öngörülen sürelerin, detaylı bir yargılamaya izin vermediği durumlarında oluşabileceği yadsınamaz bir gerçektir.⁶⁴ Bu durumlarda ise idari yargıdaki re'sen araştırma ilkesi ile bu sorunun giderilebileceğini düşünmekteyiz. Bu sebeplerle kanaatimizce, ivedi yargılama usulüyle getirilen düzenlemeler aracılığıyla makul sürede yargılanma hakkı ihlal edilmemektedir.

IV. İVEDİ YARGILAMA USULÜNE İLİŞKİN AYM'NİN VE ÖĞRETİNİN DEĞERLENDİRMELERİ

İvedi yargılama usulü ile getirilen değişikliklerin, temel hakların ihlaline sebebiyet verip vermediğine ilişkin öğretilerde çeşitli fikirler öne sürülmüştür. Aynı zamanda ivedi yargılama usulü ile getirilen değişikliklerin Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda da bulunulmuştur. Bu sebeplerle ivedi yargılama usulüne ilişkin hem Anayasa Mahkemesi'nin hem de öğretinin çeşitli değerlendirmeleri mevcuttur.

⁶⁴ Sevda Yılmaz, "6545 ve 6552 Sayılı Kanunlar Çerçevesinde İdari Yargılama Usulü Değişiklikleri," 443.

A. İvedi Yargılama Usulüne İlişkin AYM'nin Değerlendirmesi

İvedi yargılama usulü ile yapılan değişikliklerin Anayasal kurallara aykırı olduğu, hak arama hürriyetine ve adil yargılama ilkesine zarar verdiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne yapılan başvuru sonucunda mahkemece, sayılan işlemlerden kaynaklanan davaların ivedi yargılama usulüne tabi tutulmasının, hak arama hürriyetini ve dilekçe hakkını zedelediği yönünde görüş bildirmiştir.⁶⁵ Anayasa Mahkemesi gerekçeli kararında, yargılama usulünün belirlenmesi konusunda kanun koyucunun takdir yetkisinin bulunduğunu, ivedi yargılama usulünün kanunda sayılan belirli alanlara has olması ve sürelerin kısaltılmasının bu alanların doğası gereği olduğuna kanaat getirmiştir.

Kanunda belirtilen alanların doğası gereği, yargılama işlemlerinin hızlı ilerlemesi gerekmektedir. Bununla beraber kanunda belirlenen süreler ile hak arama hürriyetini engelleyici bir yapının da oluşmadığı ortadadır. Bu doğrultuda verilen karar ile Anayasa Mahkemesi, ivedi yargılama usulünün bir mağduriyet doğurmayacağına ve hak kaybına neden olmayacağına karar vermiştir.⁶⁶ Bu karar ise itiraz konusu olan

⁶⁵ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *Türk İdari Yargılama Hukuku*, 598.

⁶⁶ "Dava konusu kurallarla, dava açma, temyiz yoluna başvurma ve temyize cevap verme sürelerinin kısaltılmasının hak arama özgürlüğüne müdahale niteliği taşıdığı açıktır. Ancak bu müdahalenin, ivedi yargılama usulüne tabi olan uyumsuzlukların bir an evvel yargı mercileri önüne getirilerek karara bağlanmasına yönelik meşru bir amaca dayandığı anlaşılmaktadır.

İvedi yargılama usulüne tabi davalarda yargılama sürecinin hızlandırılması amacı da dikkate alındığında dava konusu kurallarda belirtilen dava açma, temyiz yoluna başvurma ve temyize cevap verme sürelerinin, dilekçelerin hazırlanması ve eklerinin temin edilmesini inkâsız kılacak veya büyük ölçüde güçleştirecek kadar

ivedi yargılama usulüne tabi kılınan konuların neye göre belirlendiği hususuna kararda hiç değinilmemesi, mahkemenin bu uyuşmazlıkları belirleme ölçütlerini sorgulama gereği duymaması, somut ölçütü olmayan takdir yetkisinin sınırsızlığı, “hukuk devleti” ilkesinden ve “hak arama özgürlüğü”nden ödün verildiği gerekçeleriyle eleştirilere maruz bırakılmıştır.⁶⁷ Ancak Anayasa Mahkemesi’nin ilgili kararına karşı bu eleştiriler yönetiliyor olmasına rağmen kanaatimizce yüksek mahkemenin kararı, ivedi yargılama usulünün bazı uyuşmazlıkların doğası gereği gerekli olması ve temel hakları ihlal edecek tarzda düzenlemelere yer vermemesi nedenleriyle isabetlidir. Çünkü bu düzenlemeler ile belirli alanlara özel olan bir yargılama metodu getirilmiş ve temel hakları ihlal edebilecek boyutta yeniliklere yer verilmemiştir.

B. İvedi Yargılama Usulüne İlişkin Öğretinin Değerlendirmeleri

İvedi yargılama usulünün gerekliliği ve adil yargılanma hakkını ihlal edip etmediği konularında ise öğretide farklı görüşler öne sürülmüştür. İvedi yargılama usulünün gerekli olduğunu ve adil yargılanma hakkını ihlal etmediğini savunan görüşe göre; ivedi yargılama usulü, başlı başına bir yargılama usulü olmayıp sadece belirli alanlara yönelik olarak getirilen istisnai bir yargılama modelidir. İvedi yargılama usulünün uygulandığı bu alanlar, hızlı yargılamayı gerektiren ve sonucun bir an önce alınması gereken özel alanlardır. Bu alanlara özel olan hızlandırılmış yargılama modeli aslında adil yargılanma

kısa olmayıp dava ve cevap hakkının kullanımına ölçüsüz bir sınırlama getirmemektedir.” AYM, E.2014/146, K.2015/31, T.19.03.2015, RG. 13.06.2015, S. 29385.

⁶⁷ Kasapoğlu, “İdari Yargıda İvedi Yargılama Usulü,” 194.

hakkına hizmet etmektedir. Çünkü bu alanlardaki yargılamanın gecikmesi telafisi güç ve imkânsız zararlar doğurabilmektedir. Bunun yanı sıra bu alanlardaki, uzun süren yargılama sonucunda verilen kararların uygulanma kabiliyeti de olamamaktadır. Bu sebeplerle belirli alanlar için getirilen bir yargılama modeli olan ivedi yargılama usulü, adil yargılanma hakkını ihlal etmemektedir.⁶⁸

İvedi yargılama usulünün adil yargılanma hakkını ihlal ettiğini savunan görüşe göre ise; ivedi yargılama usulünde yer alan düzenlemeler nedeniyle, ilgililerin savunma hakkı, hak arama hürriyeti, makul sürede yargılanma hakkı ihlal edilmiş olacaktır. İvedi yargılama usulüyle yargılama sürelerinin aşırı derecede kısaltılmasıyla beraber davanın tarafları gerekli araştırma ve incelemelerini yapamayacak ve bu durumda ilgililerin hak kaybına uğramasına neden olacaktır. Bunun yanı sıra ivedi yargılama usulünde, cevaba cevap (replik) ile ikinci cevap (düplik) aşamalarının ortadan kaldırılmasının sonucu olarak taraflar yeterli savunmalarını da yapamayacaktır. Bu sebeplerle ivedi yargılama usulü, adil yargılanma hakkını ihlal etmektedir.⁶⁹

SONUÇ

18.06.2014 tarihli ve 6545 sayılı “*Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” ile 2577 sayılı İYUK’a bazı değişiklikler getirilmiştir. Bu değişikliklerin en önemlilerinden birisi de ivedi yargılama usulüdür. İvedi

⁶⁸ Özge Cansu Çelikhan, “İvedi Yargılama Usulünün Adalete Ulaşma Hakkının Unsurları Bakımından Değerlendirilmesi,” 132-134.

⁶⁹ Oğuz Sancakdar, “İdari Yargılama Usulünde İvedi Yargılama ve Grup Davaları.” *Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyum (12 Mayıs 2014)* 146. Yıl. (Ankara: Danıştay Yayınları no. 86 (2014))

yargılama usulü ile belirli sayıdaki uyuşmazlıklarda yargılama süreleri kısaltılmış ve yargılamanın hızlandırılması amaçlanmıştır. Ancak yapılan değişiklikte ortaya konan bu hızlandırılmış yargılama modeli ile adil yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediği konusunda şüpheler mevcuttur. AİHS'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının birinci cümlesinde, *“Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir”*. Burada yer alan makul süre kavramı ile yargılamanın acele olması değil, adil yargılanma hakkı ihlal edilmeden yapılabilecek olan en kısa süre içerisinde karara ulaşılması amaçlanmıştır.

Makul sürenin ötesine geçilmesi, adil yargılanma hakkını ihlal ettiği gibi yargılamanın makul süreden daha kısa süre içerisinde tamamlanması da adil yargılanma hakkının ihlali anlamına gelmektedir. Bu kapsamda ivedi yargılama usulüyle getirilen yeniliklerin, adil yargılanma hakkını doğrudan etkilediği açık olmasına rağmen belirli alanlardaki uyuşmazlıklara has olan bu hızlandırılmış yargılama modeli ile adil yargılanma hakkının ihlal edilmediği ve bu yeniliklerin belirli alanlar için gerekli olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü kanunda tahdidi olarak sayılan, nitelikleri gereği hızlı kararlar alınması gereken hassas alanlardaki yargılamanın gecikmesi devamında ciddi hak kayıplarına sebep olabilecektir. Bu hak kayıplarının önüne geçilebilmesi için ise yargılamanın bir an önce tamamlanması gerekmektedir. Bu kapsamda ivedi yargılama usulü ile getirilen yenilikler aracılığıyla, uyuşmazlığın makul süre içerisinde nihayete erdirilerek karara bağlanması kolaylaşmaktadır. Bu açıdan bu yeniliklerin gerekli olduğunu düşünmekteyiz. Bunların dışında ivedi yargılama usulüyle, adil

yargılanma hakkının ihlaline sebebiyet verebilecek düzenlemelere de yer verilmediğini düşünmekteyiz. Çünkü ivedi yargılama usulü içerisinde getirilen değişiklikler irdelendiğinde, istinaf kanun yolu öngörülmemiş olmasına rağmen temyiz incelemesi bulunduğu, yargılama süreleri kısaltılmış ve cevaba cevap (replik) ile ikinci cevap (düplik) aşamaları ortadan kaldırılmış olmasına rağmen bu durum tek başına adil yargılanma hakkının ihlaline sebebiyet vermediği ve yürütmenin durdurulması hakkındaki kararlara karşı itiraz yolunun bulunmamasının, ivedi yargılama usulünde yargılamanın kısa süre içerisinde nihayete erdirilmek üzere kurgulanmış olduğundan bir hak kaybına neden oluşturmayacağı kanaati oluşmaktadır. Bu açıdan ivedi yargılama usulü ile adil yargılanma hakkının ihlal edilmediğini düşünmekteyiz. Bu durumun dışında cevaba cevap (replik) ile ikinci cevap (düplik) aşamalarının ortadan kaldırılmasının adil yargılanma hakkının ihlali anlamına gelebileceği yönündeki değerlendirmelere de katılmamaktayız. Çünkü, genel olarak öngörülmüş dava sürecinde yer alan ancak ivedi yargılama usulünde yer verilmeyen bu dilekçeler aşamalarının yokluğundan doğan boşluğun, idari yargıda yer alan re'sen araştırma ilkesi ile giderilebileceğini düşünmekteyiz. İdari yargıda bulunan re'sen araştırma ilkesi gereğince hakim, tarafların sunduğu bilgi ve belgelerin ötesinde uyuşmazlığın çözümü için kendiliğinden harekete geçecek ve ivedi yargılama usulü ile öngörülen yenilikler içerisinde yargılamayı tamamlayabilecektir. Bu nedenlerle kanaatimizce; ivedi yargılama usulü ile getirilen, belirli uyuşmazlıklardaki hızlandırılmış yargılama modeli gereklidir ve bu düzenlemeler ile adil yargılanma hakkı ihlal edilmemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Çift kör hakem.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek aldığını belirtmemiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Etik Kurul Onayı: Yazar, etik kurul onayının gerekmediğini belirtmiştir.

Peer Review: Double peer-reviewed.

Financial Support: The author has not declared whether this work has received any financial support.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Ethics Committee Approval: The author stated that ethics committee approval is not required.

KAYNAKÇA

- Akılmaz, Bahtiyar, Murat Sezginer ve Cemil Kaya. *İdari Yargılama Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınları, 2020.
- Akıncı, Müslüm. *İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2008.
- Ayhan, Ayşe. *İdari Yargılama Hukukunda İvedi Yargılama Usulü*. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: 2019.
- Başar, Mükerrerem Onur. *Makul Sürede Yargılanma Hakkı*. İstanbul: On iki levha Yayıncılık, 2011.
- Bilgin, Hüseyin. *İdari Davalar ve Çözüm Yolları*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018.
- Çağlayan, Ramazan. "Fransız ve Türk İdari Yargılama Hukuklarında İvedi Yargılama Usulü." *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 18, no. 3-4 (2014): 1-41.
- Çağlayan, Ramazan. *İdari Yargılama Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018.
- Çelik, Adem. *Adil Yargılanma Hakkı*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2007.
- Çelik, Abdullah. *Adil Yargılanma Hakkı Rehberi*. Ankara: Kalkan Matbaacılık, 2014.
- Çelikhan, Özge Cansu. *İvedi Yargılama Usulünün Adalete Ulaşma Hakkının Unsurları Bakımından Değerlendirilmesi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: 2020.
- Çiçek, Mustafa. *AİHS Işığında Adil Yargılanma Hakkı ve Türk İdari Yargısı*. Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: 2014.
- Derbil, Süheyp. *İdare Hukuku*. 5. Baskı. Ankara: Yeni Desen Matbaası, 1959.
- Dinç, Güney. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Adil Yargılanma Hakkı*. İzmir: İzmir Barosu Yayınları, 2006.

- Doğru, Osman. *İnsan Hakları Kararlar Derlemesi* no: 1. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 1998.
- Ergun, Muhammed Kürşad. *Türk Anayasa Hukukunda Mahkemeye Erişim Hakkı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Gönen, Yakup. *Türk İdari Yargılama Usulü Hukuku*. Ankara: Metin Yayınları, 2014.
- Gözler, Kemal. *İdare Hukuku Dersleri*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2016.
- Günday, Metin. *İdare Hukuku*. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2011.
- Harris, D.J. *Law of the European Convention on Human Rights*. 1. Baskı. Oxford Yayınları, 2013.
- İnceoğlu, Sibel. *Adil Yargılanma Hakkı*. Ankara: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, 2018.
- Kaplan, Gürsel. *İdari Yargılama Hukukuna Giriş*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2018.
- Kaplan, Gürsel. *İdari Yargıda Dava Açma Süreleri*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2011.
- Karen Reid. *A Practitioner's Guide to The European Convention on Human Rights*. London: Sweet & Maxwell, 1998.
- Kasapoğlu Turhan, Mine. "İdari Yargıda İvedi Yargılama Usulü." *Ankara Barosu Dergisi* no: 3 (2015): 185-219.
- Kaşıkar, Serhat. *Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2009.
- Kaynak, Ali Osman. "Uluslararası Sözleşmeler Işığında 'Adil Yargılanma Hakkı' ve İç Hukukumuzla Karşılaştırması." *Ankara Barosu Dergisi* no: 1 (2007): 120-143.
- Pekcanitez, Hakan. "Medenî Yargıda Adil Yargılanma Hakkı." *İzmir Barosu Dergisi* no: 1 (1997): 35-55.
- Sancakdar, Oğuz. "İdari Yargılama Usulünde İvedi Yargılama ve Grup Davaları." *Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyum (12 Mayıs 2014) 146. Yıl*. Ankara: Danıştay Yayınları no. 86 (2014): 109-198.

- Tan, Turgut. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2016.
- Yamlı, Mehmet Sadık. *Bireysel Başvurudan İdari Yargıya İlişkin İhlal Kararları* Ankara: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, 2016.
- Yeşilyurt, Nazile İrem. "İdari Yargıda Yürütmenin Durdurulması ve İvedi Yargılama: Hukuka Sermayeye Koşut Hız Ayarı." *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 70, no. 2 (2015): 403-433.
- Yıldırım, Turan, Melikşah Yasin, Nur Kaman, Eyüp Özdemir, Gül Üstün, Özge Tekinsoy Okay. *İdare Hukuku*. İstanbul: On iki levha Yayınları, 2018.
- Yılmaz, Sevdâ. "6545 ve 6552 Sayılı Kanunlar Çerçevesinde İdari Yargılama Usulü Değişiklikleri." *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 7, no. 28 (2016): 415-446.
- Yılmaz, Dilşat. "İdare Hukuku Ve Özel Hukuk Arasında Yarışma Mı Uzlaşma Mı?" *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, no. 2 (2013): 163-180.
- Vitkauskas, Dovydas. *Protecting the Right to Fair Trial under the European Convention on Human Rights*. 2. Baskı. Ankara: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, 2019.